

CONSIDERAȚII PRIVIND TERMENELE ÎN CĂILE EXTRAORDINARE DE ATAC DIN PROCESUL PENAL

Lect.univ.dr. Ruxandra Răducanu

Le code roumain de procédure pénale a établi un système de voies extraordinaires d'attaque qui assurent l'annulation des jugements illégaux et non fondés. La nécessité de prévoir dans la loi un certain terme pour la déclaration des voies extraordinaires d'attaque réside dans le rétablissement rapide de la légalité lorsque celle-ci a été transgressée et dans le fait d'assurer la stabilité des sentences pénales définitives. Les termes sont divers, suivant la voie extraordinaire d'attaque utilisée ou suivant la personne qui introduit la demande et peuvent être fixes ou maximales. Il y a des situations où, pour éviter la perpétration d'une erreur judiciaire, la loi ne prévoit aucune limitation dans le temps.

1. Preliminarii. Modul în care este reglementat controlul judiciar efectuat de instanțele de apel și de recurs crează condițiile înlăturării greșelilor comise de prima instanță, rămânând în autoritatea lucrului judecat numai hotărârile legale și temeinice.

Teoria procesuală a admis, însă, posibilitatea, confirmată de practica judiciară, că și unele hotărâri definitive pot să nu corespundă adevărului și legii, fie datorită neatacării lor cu apel sau recurs, fie soluționării greșite sau contrar legii a apelurilor și recursurilor judecate.

Codul de procedură penală a reglementat un sistem de căi extraordinare de atac care asigură desființarea hotărârilor nelegale și netemeinice; aceste căi se numesc extraordinare nu pentru că pot fi folosite în cazuri rare, excepționale, ci, pentru a le deosebi de căile ordinare de atac, întrucât, spre deosebire de acestea, pot fi exercitate numai împotriva hotărârilor definitive, care au căpătat deci autoritate de lucru judecat; fiecare dintre căile extraordinare de atac urmărește să remedieze erorile existente în hotărârile definitive, erori imputabile fie instanțelor, fie părților, prin reluarea unui proces penal epuizat integral în privința fazei de judecată și uneori chiar în privința fazei de executare a hotărârii definitive; aceasta presupune că, în caz de admitere în principiu a unei căi extraordinare de atac se repetă faza judecătii existând posibilitatea parcurgerii din nou a tuturor gradelor de jurisdicție, adică, a judecării cauzei în primă instanță, în apel și în recurs¹.

Căile extraordinare de atac nu pot fi folosite atâta timp cât există posibilitatea atacării hotărârii pe cale ordinară și nu pot fi folosite nici concomitent cu exercitarea căilor ordinare de atac, ele putând fi îndreptate numai împotriva hotărârilor definitive și, de aceea, căile ordinare de atac au prioritate față de cele extraordinare².

Codul de procedură penală în vigoare, așa cum a fost completat și modificat prin Legea nr. 45/1993 și Legea nr.141 din 14 noiembrie 1996, reglementează patru căi extraordinare de atac: contestația în anulare, revizuirea, recursul în anulare și recursul în

¹ N.Volonciu, Drept procesual penal, București, Ed. Paideia, București, 1993, p. 318

² În acest sens N. Volonciu, *op. cit.*, p. 320.

interesul legii, fiecare având domenii diferite de aplicare; în aceeași cauză cele patru căi extraordinare de atac nu se suprapun și nici nu se exclud³, fiind posibil, spre exemplu, ca o hotărâre dată în soluționarea unei revizuri, și în care se mențin încălcările de lege, să fie atacată cu o altă revizuire sau cu un recurs în anulare.

Necesitatea prevederii de către lege a unui termen pentru declararea căilor extraordinare de atac își găsește justificarea în faptul că, pe de o parte, astfel se asigură restabilirea rapidă a legalității atunci când aceasta a fost încălcată, iar, pe de altă parte, se urmărește stabilitatea mai fermă a hotărârilor penale definitive.

2. Timpul și contestația în anulare. Contestația în anulare este prevăzută și reglementată de dispozițiile articolelor 386 - 394 din Codul de procedură penală contestația în anulare reprezintă o cale de atac mixtă, de anulare și retractare a hotărârii definitive pronunțată cu încălcarea unor drepturi procesuale esențiale ale părților sau a unor obligații esențiale ale instanței de judecată⁴; așadar, provocând nulitatea hotărârii atacate, cauza rămâne în situația anterioară pronunțării hotărârii⁵ și ca urmare judecata se reia și se desfășoară în condițiile legale, pentru a se da o soluție corespunzătoare; contestația în anulare obligă însăși instanța care a pronunțat hotărârea definitivă să verifice condițiile legale în care a dat hotărârea și, eventual, să o infirme.

Codul de procedură penală prevede în articolul 386 patru cazuri de contestație în anulare, și anume:

A) Când procedura de citare a părții pentru termenul la care s-a judecat cauza de către instanța de recurs nu a fost îndeplinită conform legii.

B) Când partea dovedește că la termenul la care s-a judecat cauza de către instanța de recurs a fost în imposibilitate de a se prezenta și de a încunoștiința instanța despre această împiedicare.

C) Când instanța de recurs nu s-a pronunțat asupra unei cauze de încetare a procesului penal din cele prevăzute în articolul 10 literele "f-i" și din Codul de procedură penală, cu privire la care existau probe în dosar; este, deci, un caz care pune în discuție o greșeală a instanței de recurs în aplicarea dispozițiilor articolului 10 literele "f-i" și din Codul de procedură penală.

D) Când împotriva unei persoane s-au pronunțat două hotărâri definitive pentru aceeași faptă; este evident că, în acest caz, a doua hotărâre este nelegală, pentru că s-a pronunțat împotriva efectului pe care-l produce autoritatea de lucru judecat; așadar, prin acest caz de contestație în anulare se urmărește desființarea ultimei hotărâri definitive și recunoașterea efectului autorității de lucru judecat al primei hotărâri definitive.

Pentru a opera acest caz de contestație în anulare este necesară existența a două hotărâri definitive privitoare la aceeași persoană și aceeași faptă, însă cele două hotărâri trebuie să fie ambele hotărâri penale; de aceea, în situația în care se pronunță împotriva unei persoane o hotărâre civilă de sancționare contravențională și ulterior se pronunță împotriva aceleiași persoane, pentru aceeași faptă, o hotărâre penală de condamnare, nu va

³ Gr. Theodoru, Lucia Moldovan, *op. cit.*, p. 302.

⁴ V. Dongoroz, ș.a., *op. cit.*, p. 302.

⁵ Gr. Theodoru, Lucia Moldovan, *op. cit.*, p. 302.

opera acest ultim caz de contestație în anulare⁶.

Termenul de introducere a **contestației în anulare** variază în raport de partea care introduce contestația de anulare și în raport de cazul invocat, astfel:

- pentru cazurile prevăzute de articolul 386 literele "a - c" se prevăd două termene: un termen de maxim 10 zile de la începerea executării pentru persoana împotriva căreia se face executarea (condamnat, parte responsabilă civilmente) și un termen de 30 de zile, de la pronunțarea hotărârii a cărei anulare se cere, pentru celelalte părți din proces; pentru procuror legea nu are o prevedere specială, termenul fiind tot de 30 de zile de la pronunțarea hotărârii a cărei anulare se cere invocându-se motivul prevăzut la litera "c" a articolului 386 din Codul de procedură penală;
- pentru cazul prevăzut la litera "d" contestația în anulare se poate introduce oricând, fiind justificată de interesul rămânării în vigoare numai a primei hotărâri definitive.

Se observă că termenul de introducere a cererii de contestație în anulare diferă în funcție de motivele legale invocate de contestator. În situația în care contestația se întemeiază pe cazurile prevăzute de articolul 386 literele a) - c), legea stabilește un termen care este reglementat distinct în funcție de partea din proces care folosește această cale de atac.

Astfel, legea prevede un termen de 30 de zile, care curge de la pronunțarea hotărârii a cărei anulare se cere în cazul în care contestația este făcută de una dintre părțile din proces împotriva căreia nu se face executarea (de exemplu, acesta este cazul părții civile).

Deși procurorul nu este parte în proces, totuși, el putând folosi contestația în anulare în cazul prevăzut de articolul 386 litera c) va trebui să respecte termenul de 30 de zile. În literatura de specialitate⁷ s-a arătat că deși articolul 388 din Codul de procedură penală prevede că termenele sunt aplicabile părților, însă în privința procurorului nu este prevăzut un termen de introducere a contestație în anulare, dispozițiile articolului 388 se vor aplica în mod corespunzător și procurorului, cu excepția termenului de 10 zile, deoarece el nu face parte dintre persoanele împotriva cărora se poate face executarea. În acest sens, s-a arătat⁸ că neputându-se declara contestație în anulare decât împotriva unei decizii pronunțate de instanța de recurs și cum constituirea instanței se face în mod obligatoriu cu procuror, acesta participând la judecata cauzei în recurs sau în fond după casare, este firesc pentru echilibrul procesual și pentru simetria drepturilor conferite de lege să fie limitat - în timp - și în același mod dreptul procurorului de a contesta decizia prin care instanța de recurs s-a pronunțat, fără a observa că la dosar existau dovezi cu privire la o cauză de încetare a procesului penal.

Cu privire la persoana împotriva căreia se face executarea și dreptul acesteia de a introduce contestație în anulare este limitat în timp, dar legea nu prevede un termen fix, ci doar o limită maximă, și anume, "cel mai târziu în 10 zile de la începerea executării".

Momentul inițial al acestui termen de la care începe să curgă îl reprezintă

⁶ În acest sens: Gr. Theodoru *Aspecte ale raportului dintre răspunderea penală și răspunderea contravențională* în Revista Română de Drept nr. 6/1973, p. 82 - 85; Tribunalul Suprem, secția penală, decizia nr. 88/1977 în *Repertoriu alfabetic de practică judiciară în materie penală pe anii 1976 - 1978*, p. 79.

⁷ I. Neagu, *op. cit.*, p. 617; N. Volonciu, *op. cit.*, vol. II, p. 332.

⁸ D. V. Mihăescu, V. Rămureanu, *Căile extraordinare de atac în procesul penal*, Ed. Științifică, București, 1970, p. 71.

momentul rămânerii definitive a hotărârii judecătorești contestată de partea împotriva căreia se face executarea⁹. Cazurile prevăzute de articolul 386 literele a) - c) vizează contestația împotriva hotărârilor pronunțate de instanța de recurs, hotărâre care rămâne definitivă la data pronunțării ei, atunci când apare una dintre următoarele situații:

- a) recursul a fost admis și procesul a luat sfârșit în fața instanței de recurs, fără rejudecare;
- b) cauza a fost rejudecată de către instanța de recurs după admiterea recursului;
- c) cuprinde obligarea la plata cheltuielilor judiciare, în cazul respingerii recursului¹⁰.

Momentul final al termenului introducerii contestației în anulare de partea împotriva căreia se face executarea îl reprezintă momentul care marchează trecerea a 10 zile de la începerea executării, întrucât partea care a lipsit de la judecată, fie pentru că a fost nelegal citată, fie pentru că a fost în imposibilitate de a se prezenta, ia cunoștință de hotărârea instanței de recurs în momentul începerii executării. Acesta este motivul pentru care reglementarea legală prevede dreptul de a introduce contestație pe parcursul unei durate de încă 10 zile de la începerea executării.

Articolul 388 alineat 2 din Codul de procedură penală prevede că pentru cazul arătat în articolul 386 litera d), contestația poate fi introdusă oricând. În această situație, legea nu prevede un termen fix, tocmai datorită faptului că articolul 386 litera d) vizând existența a două hotărâri definitive pentru aceeași faptă și pentru aceeași persoană, constituie o gravă atingere adusă legalității. De aceea, s-a permis restabilirea legalității oricând, indiferent de momentul descoperirii hotărârilor definitive.

Momentul de la care apare posibilitatea introducerii cererii de contestație în anulare întemeiată pe cazul prevăzut de articolul 386 litera d) este reprezentat de momentul rămânerii definitive a celei de-a doua hotărâri ce vizează aceeași persoană și aceeași faptă, întrucât până în acel moment restabilirea legalității poate fi făcută de instanța în fața căreia se află cauza care poate pronunța o hotărâre de încetare a procesului penal întemeiată pe cazul prevăzut de articolul 10 litera g) din Codul de procedură penală.

Contestația în anulare poate fi introdusă chiar și după executarea celei de-a doua hotărâri definitive, avându-se în vedere, pe de o parte, faptul că legea nu o limitează în nici un fel în timp, iar, pe de altă parte, faptul că interesul restabilirii legalității este prezent tot timpul. În acest sens, în literatura de specialitate¹¹ s-a arătat că executarea celei de-a doua hotărâri definitive nu poate fi considerată că ar realiza o limită maximă în timp până la care poate fi folosită contestația în anulare, deoarece pentru acet motiv poate face contestație și procurorul¹², ori nelegalitatea ultimei hotărâri definitive subzistând atâta timp cât aceasta este în ființă, nu s-ar putea suține că după executarea ei, ar lipsi interesul pentru procuror de a mai declara contestație în anulare.

3. Timpul și revizuirea. Revizuirea este prevăzută și reglementată de dispozițiile articolelor 393-408 din Codul de procedură penală revizuirea reprezintă o cale de atac de

⁹ Cu privire la importanța datei rămânerii definitive a hotărârilor judecătorești a se vedea I. Florean, *Importanța pe care o prezintă stabilirea datei rămânerii definitive a hotărârilor judecătorești*, Revista Dreptul nr. 3/1997, p. 66-71; D. Lupașcu, *Caracterul executor și momentul rămânerii definitive a hotărârilor judecătorești*, Revista Dreptul nr. 5/2002, p. 140-147.

¹⁰ Conform dispozițiilor articolului 417 din Codul de procedură penală.

¹¹ D. V. Mihăescu, V. Rămureanu, *op. cit.*, p. 69.

¹² Conform prevederilor articolului 387 alin. 1 din Codul de procedură penală.

retractare, prin care aceeași instanță care a dat soluția rămasă definitivă revine asupra acesteia, în baza unor situații noi, necunoscute la data pronunțării hotărârii, înlocuind-o cu altă soluție corespunzătoare acestora.

În cazul revizuirii eroarea nu se datorează instanței de judecată ci necunoașterii unor împrejurări care au fost descoperite ulterior¹³, și, de aceea, instanța își poate retracta propria hotărâre pe baza unor elemente noi.

Revizuirea poate fi îndreptată doar împotriva hotărârilor definitive prin care s-a soluționat fondul cauzei, deci, a celor de condamnare, achitare sau încetare a procesului penal, indiferent care a fost instanța care le-a pronunțat și indiferent de etapa de judecată în care au fost date.

Cazurile de revizuire sunt prevăzute în articolul 394 literele "a-e" din Codul de procedură penală și sunt următoarele:

A) Când s-au descoperit fapte sau împrejurări ce nu au fost cunoscute de instanță la soluționarea cauzei;

Se consideră că instanța nu a cunoscut fapta sau împrejurarea invocată în revizuire (chiar dacă a fost cunoscută de părțile din proces), când aceasta nu a format obiect de discuție și de probațiune în cadrul judecății în primă instanță sau în căile ordinare de atac; dacă faptele sau împrejurările invocate prin cererea de revizuire au fost cunoscute de instanță, nu poate fi admisă revizuirea, fiind evident că revizuentul urmărește să prelungească, pe calea revizuirii, probațiunea, prin folosirea de noi mijloce de probă pentru fapte stabilite anterior¹⁴.

B) Când un martor, un expert sau un interpret a săvârșit infracțiunea de mărturie mincinoasă în cauza a cărei revizuire se cere.

C) Când un înscris care a servit ca temei al hotărârii a cărei revizuire se cere a fost declarat fals.

D) Când un membru al completului de judecată, procurorul ori persoana care a efectuat actele de cercetare penală, a comis o infracțiune privind cauza a cărei revizuire se cere (spre exemplu, a săvârșit infracțiunile de luare de mită¹⁵, purtare abuzivă, fals, reținerea sau distrugerea de înscrisuri, etc.)

E) Când două sau mai multe hotărâri judecătorești definitive nu se pot concilia.

În acest caz revizuirea se îndreaptă împotriva mai multor hotărâri ce cuprind dispoziții contrare, situație în care una dintre hotărâri trebuie să fie nelegală și netemeinică.

Pentru a opera acest caz de revizuire este necesar ca toate hotărârile, al căror caracter ireconciliabil se invocă, să fie hotărâri definitive și să fie toate pronunțate de instanțe penale¹⁶; de asemenea, este necesar să rezulte caracterul ireconciliabil din dispozitivul hotărârilor a căror revizuire se cere,¹⁷ iar imposibilitatea de conciliere a

¹³ S.Kahane, *op. cit.*, p. 307 - 308.

¹⁴ Tribunalul Suprem, secția penală, decizia nr. 1643/1976 în Revista Română de Drept nr. 5/1977, p. 71; Tribunalul județean Hunedoara, sentința penală nr. 26/1984 în Revista Română de Drept nr. 12/1984, p. 77.

¹⁵ V. Dobrinou, *Traficarea funcției și a influenței în dreptul penal*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 60 - 69.

¹⁶ A se vedea în acest sens O. Gîdei, *Considerații asupra revizuirii unor hotărâri definitive potrivnice* în Revista Română de Drept nr. 9/1980, p. 19 - 20.

¹⁷ Gr. Theodoru, *Curs de Drept procesual penal. Partea specială*, Editura Didactică și Pedagogică București, 1961, p. 303.

hotărârilor să fie determinată de situații de fapt și nu de drept¹⁸.

Caracterul ireconciliabil poate interveni datorită judecării separate și în perioade de timp diferite a unor cauze privitoare la persoane diferite dar în legătură cu aceeași faptă sau cu fapte diferite dar corelative.

Termenul de revizuire este reglementat de dispozițiile articolului 398 din Codul de procedură penală, fiind diferențiat după cum cererea de revizuire s-a introdus în favoarea sau în defavoarea condamnatului, a celui achitat sau față de care s-a încetat procesul penal.

Cererea de revizuire în favoarea condamnatului se poate face oricând, chiar după executarea pedepsei, sau după moartea condamnatului, deoarece niciodată nu este prea târziu pentru a se reveni asupra unei erori judiciare.

Așadar, cererea de revizuire în favoarea condamnatului nu este supusă nici unei restricții în ceea ce privește termenul ei de introducere, nefiind limitată în timp nici de executarea pedepsei, nici chiar de moartea condamnatului, deoarece ceea ce primează este stabilirea exactă a faptelor și pronunțarea unor hotărâri judecătorești care să reflecte în mod fidel realitatea.

În defavoarea inculpatului achitat sau față de care a încetat procesul penal, cererea de revizuire poate fi introdusă într-un termen de maxim 1 an și acest termen curge de la data când faptele sau împrejurările au fost cunoscute de persoana care face cererea, în cazul revizuirii întemeiată pe articolul 394 litera "a" sau în cazurile de la literele "b", "c" și "d", când nu sunt constatate prin hotărâre definitivă; în cazurile prevăzute de articolul 394 literele "b", "c", "d", dacă sunt constatate prin hotărâre definitivă, termenul curge de la data când hotărârea a fost cunoscută de persoana care face cererea; termenul de un an curge în aceleași condiții și pentru procuror, astfel cum prevăd dispozițiile alineatului 3 al articolului 398 din Codul de procedură penală.

În literatura de specialitate¹⁹ s-a arătat, pe bună dreptate, că, întrucât cunoașterea elementelor noi constituie un fapt personal al persoanei care face cererea, nu este suficient ca aceasta să indice data la care a luat cunoștință de noile elemente, ci este necesar să indice și probele pe care se întemeiază. Aceasta, cu atât mai mult, cu cât părțile cu interese contrare, precum și procurorul pot să aducă dovezi din care să rezulte că data cunoașterii acestor elemente a fost anterioară celei indicate și, prin urmare, cererea de revizuire este tardiv introdusă.

Revizuirea în defavoarea inculpatului nu se poate face dacă a intervenit o cauză care împiedică punerea în mișcare a acțiunii penale sau continuarea procesului penal, adică, dacă a intervenit vreuna din cauzele prevăzute, expres și limitativ de lege, în articolul 10 din Codul de procedură penală.

Așadar, dacă intervine oricare dintre cauzele care sunt prevăzute în articolul 10 din Codul de procedură penală, fie că intervenția lor are loc înainte de introducerea cererii de revizuire, fie după declanșarea procedurii de revizuire, efectul este același, și anume, cererea de revizuire va fi respinsă. Referitor la aceste cauze, trebuie observat că una dintre ele vizează prescripția răspunderii penale care intervine odată ce s-au scurs anumite termene prevăzute expres în articolul 122 din Codul penal. Conform prevederilor articolului 398 alineat final din Codul de procedură penală, împlinirea termenului de prescripție a răspunderii penale (prevăzut de articolul 10 litera g) din Codul de procedură

¹⁸ T. Pop, *op. cit.*, p. 517.

¹⁹ D. V. Mihăescu, V. Rămureanu, *op. cit.*, p. 235.

penală) împiedică revizuirea cauzei, chiar dacă termenul de introducere a cererii de revizuire în defavoarea condamnatului de 1 an nu s-a scurs.

Potrivit prevederilor articolelor 123 și 124 din Codul penal cursul termenului prescripției se întrerupe prin îndeplinirea oricărui act, care, potrivit legii, trebuie comunicat învinuitului sau inculpatului în desfășurarea procesului penal. După fiecare întrerupere începe să curgă un nou termen de prescripție. Cu toate acestea, prescripția înlătură răspunderea penală și, pe cale de consecință, constituie un impediment al revizuirii în defavoarea inculpatului, oricâte întreruperi ar interveni, cu condiția ca termenul de prescripție prevăzut de articolul 122 din Codul penal să fie depășit cu încă jumătate.

În ceea ce privește cazul prevăzut de articolul 394 litera "e", legea nu prevede nici un termen întrucât, fiind vorba despre hotărâri definitive care nu se pot concilia, o atare situație trebuie remediată prin desființarea ambelor hotărâri, revizuirea unor asemenea hotărâri impunându-se cu necesitate și se poate realiza oricând.

Considerăm că o limitare în timp a momentului până la care se poate face cererea de revizuire pentru cazul prevăzut de articolul 394 litera e) nu ar face decât să permanentizeze o eroare judiciară ceea ce nu corespunde intereselor justiției într-un stat de drept. Pe de o parte, se poate considera că cererea de revizuire pentru inconciliabilitatea hotărârilor ar trebui considerată că este în favoarea inculpatului și i se aplică prevederile articolului 398 alineat 1 din Codul de procedură penală. Pe de altă parte, întrucât în alineatul 2 al articolului 398 unde este reglementat termenul pentru cererile de revizuire în defavoarea inculpatului nu se prevede nimic cu privire la situația descrisă de articolul 394 litera e), se poate ajunge la concluzia, justificată de altfel, că o cerere întemeiată pe cazul prevăzut de litera e) trebuie să respecte termenul prevăzut în alineatul 1 al articolului 398 din Codul de procedură penală.

În literatura de specialitate²⁰ s-a formulat și opinia contrară, ca în cazul inconciliabilității hotărârilor, termenul de introducere a cererii de revizuire trebuie apreciat distinct în funcție de persoana care a formulat cererea de revizuire. Astfel, dacă inculpatul solicită revizuirea invocând cazul prevăzut de articolul 394 litera e), o astfel de cerere trebuie considerată că este în interesul inculpatului; prin urmare, acesta poate solicita revizuirea oricând conform prevederilor articolului 398 alineat 1 din Codul de procedură penală. pe de altă parte, dacă cererea de revizuire este introdusă de partea vătămată sau de alte persoane din proces cu interese contrare inculpatului, ea trebuie privită ca o cerere de revizuire în defavoarea inculpatului; drept consecință, în această ipoteză trebuie respectat termenul de 1 an prevăzut în alineatul 2 al articolului 398, termen care începe să curgă de la data la care revizuiantul a luat cunoștință despre existența hotărârilor neconciliabile.

²⁰ Idem, p. 235.